

חידושי סוגיות

עיון ופלפול בסוגיות הפרשה

פלוגתת בבלי וירושלמי בגדר שעבוד ערב

יסיק דנחלקו הבבלי והירושלמי בדין ערב לאחר מתן מעות, ויתלה זה בגדר שעבוד ערב בלא קנין אי הוי כאילו לזה בעצמו או שקיבל עליו חיוב צדדי

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אע"פ שקילס רבי ישמעאל את בן ננס, הלכה כמותו". היינו דלדינא, אף המקבל ע"ע ערכות לאחר שהלוה המלוה, נשתעבד וגובין ממנו מנכסים משועבדים. ולאח"ז הובא שם בסוגיין – "איבעיא להו בחנוק מה לי אמר רבי ישמעאל (דלמא משום צערא דחברי' שנחנק נמי גמר ומקנה או דלמא מתכוין הוא להצילו מחניקה ומצוה הוא דקא עביד ולא מידי חסרי' ולא הוי ערב. רשב"ם), תא שמע דאמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן חלוק הי' ר' ישמעאל אף בחנוק, הלכה כמותו או אין הלכה כמותו,

תנן במתני' דסוף ב"ב "ערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין. מעשה ובא לפני רבי ישמעאל ואמר גובה מנכסים בני חורין, אמר לו בן ננס אינו גובה לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין, אמר לו למה, אמר לו הרי החונק את אחד בשוק ומצאו חבירו ואמר לו הנח לו [ואני אתן לך] פטור, שלא על אמונתו הלוהו, אלא איזהו ערב שהוא חייב, הלוהו ואני נותן לך חייב, שכן על אמונתו הלוהו . . ואמר רבי ישמעאל . . והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס". ובגמרא קעו סע"א: "אמר

כר"י דס"ל שבחנוק משתעבד בלא קנין, עיי' במראה הפנים לירוש' שם.

ולכאורה פירוש הפני משה בזה הוא תימה, דאינו מובן כלל מנא לי' לר' יוסי לומר דנתכוונו שיגבה רק מן המציל ולא מן הלוה, ועד שתמה על זה דזה ודאי לא יתכן, ומהיכי תיתי לא פירש בדרך הפשוטה דנעשה כערב בכל מקום, וגובין מן הלוה תחילה (כמפורש במשנה התם (בבלי קעג סע"א ואילך, ובירושלמי ה"ח) פרטי הדינים שבזה), וכן משמע התם בכל הסוגיא. ועוד קשה, דלפירוש הפני משה נתייסדה תמיהת ר' יוסי על הסברא דלא נתכוין זה אלא להצילו, ואינו מובן מה חידש בזה ר' יוסי על בן ננס, דהא סברא זו היא היא מה שכבר טען בן ננס כנגד ר' ישמעאל במתני', ומה רצה לחדש ר' יוסי כמה שחזר על דברי בן ננס דאיפליג אר' ישמעאל.

ולזה מסתבר יותר לפרש באופן אחר, דדברי ר' יוסי שבירושלמי אינם בלשון תימה, אלא הם המשך אחד למה דפסקו התם מקודם לזה, ולהירושלמי הסיקו דלא כהבבלי, דהלכה כר"י אף בחנוק שאין צריך לקנין ומשתעבד לחוב הלוה, וזהו שבא ר' יוסי בדבריו, דרצונו לפרש הסברא מה שבחנוק משתעבד אף בלא קנין (ובזה יתבאר להלן מה שנקט בלשונו דאינו גובה מן הלוה, רק מן הערב). ועיי' גם במהר"א פודלא ובשדה יהושע לירוש'.

ויובן סברת הירוש' בהקדם הא דאמר רב אשי שם קעג ע"ב גבי שעבוד ערב בכל מקום שהוא בלא קנין, ד"בהוא הנאה דקא מהימן לי' גמר ומשעבד נפשי",

תא שמע דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן חלוק הי' רבי ישמעאל אף בחנוק והלכה כמותו אף בחנוק". ולבסוף מסיק: אמר רב יהודה אמר שמואל חנוק וקנו מידו משתעבד, מכלל דערב בעלמא לא בעי קנין. . והלכתא ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין, אחר מתן מעות בעי קנין. המורם מזה להלכה, דשעבוד דחנוק הוא דוקא בשקנו מידו.

והנה בירושלמי סוף ב"ב הביאו ג"כ למימרא הנ"ל דהלכה כר"י דחנוק משתעבד, ולא אמרו דבעי קנין: ר' יסא בשם ר' יוחנן אמר אע"פ שקילסו ר' ישמעאל את בן ננס, על מדרשו קלסו, אבל אינה כבן ננס. שמעון בר ווה בשם ר' יוחנן אף בחנוק הלכה כרבי ישמעאל. ע"כ. היינו, דבירושלמי לא הוסיפו להביא אף דברי שמואל דרק בקנו מידו משתעבד, רק סיימו שם בהא דא"ר יוסי - "ואת שמע מיני", בר נש דהוה צייד לחבריי בשוקא אתא חד ומר שבקי' ונא יהב, מן אהן גביי ומן אהן לא גביי". ובפני משה פירש דדברי ר' יוסי נאמרו בלשון תמיהה, דאי נימא דהלכה כר"י אף בחנוק, יבוא מזה לדינא דמי שצד חבירו בשוק (מל' הכתוב "צודה לקחת נפשו") ובא אחר ואמר "שבקי' ואנא יהב לך", יצטרך המלוה לגבות מאותו שאמר שבקי' ולא מן הלוה עצמו, וזה דבר תימה, דהא "במה נעשה זה בעל חוב שלו דלא הי' מתכוין אלא להציל את זה וקסבר מצוה קעביד" (לי' הפני משה שם). ולפירוש הפני משה יעלה, דבירושלמי ג"כ הסיקו כהבבלי לתמוה מן הדין דבחנוק ישתעבד (בלא קנין), כמ"ש במראה הפנים שם, ולזה בחנוק אין הלכה

שגרם להחסיר הממון מן המלוה, וכיון שמפשות הגמרא לא מצינו שהוא רק מגדר "גרמי" והדומה (שנאמר שעצם מה שעשה דבר הגורם להחסיר ממון הוא המחייבו), אלא שע"ז נשתעבד בעצמו, פירוש, דכיון שהוצאת הממון ע"י המלוה היתה רק על סמך דברי הערב, הוי כאילו הוא המוציא ממון מן המלוה ובזה משתעבד להשיב לו הממון, ככל לזה המוציא ממון ממלוה שע"ז נשתעבד לו. היינו דהוי כאילו קיבל הערב עצמו המעות מן המלוה (ראה תוס' ר"ד קידושין ח, ב), והוא העומד במקום הלוה לפרוע (ולדרך זו הא דגובין מן הלוה תחילה ולא מן הערב (ב"ב קעג, ב ואילך), הוא כעין תנאי צדדי בדיני הערב, ואינו מעצם גדרו. ואכ"מ).

אמנם, לדרך האחרת שעבוד הערב הוא נפרד מהוצאת מעות ההלוואה ע"י המלוה, ונעשה ע"י מה שהערב קיבל ממנו עוד הנאה אחרת שהאמינו, דקבלה זו היא כקנין שע"ז גמר ומשעבד נפשי' לשלם למלוה מעותיו. עיי' ריטב"א בקידושין שם. מחנה אפרים הל' ערב ס"א.

והנפק"מ בזה, הוא בהדין דחנוק דלעיל, דבאם השעבוד הוא במה שהוציא ממון על פיו, הא בחנוק שהוא אחר מתן מעות, "לאו מידי חסרי" (כלשון הרשב"ם דלעיל), ולא נתן המלוה ממון על פיו, וא"כ ליכא כאן סמיכות המלוה על הערב, כמו במי שהוציא ממון על פיו, ולכך יצטרך קנין, ובלא קנין לא גמר ומשעבד נפשי'. אבל באם השעבוד הוא ע"י שמקבל הנאה במה שמאמינו המלוה, הא הכא איכא אמירתו ד"אמר שבקי' ואנא יהב",

דבפשות יש לפרש בדבריו, דשעבוד הערב הוא ממה שהרויח ממון מן המלוה במה שהאמינו, שהיא טובת הנאה, וע"י ריוח זה שהרויח מן המלוה נשתעבד אליו לשלם לו ממון. וכן משמע בכמה פוסקים (ראה ריטב"א קידושין ז רע"א) דשעבוד ערב תלוי בהנאת מה שהאמינו המלוה. והוא ע"ד דמצינו בשומר שכר שיכול להתנות ולשעבד עצמו להיות חייב בתשלומין כשואל, מבלי שיצטרך קנין ע"ז, כיון ד"בההיא הנאה דקא נפיק לי' קלא דאינש מהימנא הוא גמיר ומשעבד נפשי" (ב"מ צד ע"א).

אמנם, הנמוקי יוסף בסיום ב"ב, כתב גבי ערב שנשתעבד בשעת ההלוואה, דשעבודו בלא קנין הוא "כיון דעל פיו הוציא מעותיו מתחת ידו", וכן ביאר יסוד זה בארוכה בסוגיא שלפנ"ז (לדף קעד, א ד"ה אמר רב הונא): "ואע"פ שאין שם קנין אלא באמירה בעלמא משתעבד לי', דמצי אמר לי' המלוה אם לא היית אתה לא הייתי מלוה אותו כלל" (ועד"ז הוא ברבינו גרשום סוף ב"ב: דמצי אמר לי' אי לאו את לא נפיק זוזי מתחת ידי). ולדרך זו הא דאמר רק אשי דהשעבוד הוא מטובת ההנאה שהאמינו, פירש בנמוק"י דהוא טעם רק דלא להוי כאסמכתא בעלמא, אלא הוא קנין בלב שלם, אבל השעבוד עצמו חל רק ע"י שהוציא ממנו המעות שהלוה.

פירוש, דשעבוד ערב בלא קנין איכא לפרש בב' אופנים, דלדרך אחת אינו כלל ע"י שמקבל ממנו הנאה אחרת וכיו"ב, כ"א רק במה ש"על פיו הוציא מעותיו",

הערב בלא קנין, ולזה אף בחנוק הסיקו דמשתעבד בלא קנין. וזהו שבא ר' יוסי לפרש בדבריו, דבלשונו שאמר "מן אהן גביי מן אהן לא גביי" לא נתכוין לומר המסקנא לדינא ממי יגבה, דאינו גובה כלל מן הלוח, דזה אינו כנ"ל, אלא רק נתכוין לפרש הטעם לשעבוד הערב (עיי' נועם ירושלמי לירוש' כאן ובס"פ איזהו נשך), דכיון שע"י אמירתו גרם שבפועל לא יתבע המלוה יותר מן הלוח, ולא יצר אותו לחונקו בשוק (אף שיכול עדיין לגבות ממנו מן הדין), כיון שמאמין את הערב במה שאמר "שבקי" ואנא יהב", א"כ מעתה ילך לבקש מעותיו אצל הערב לבדו, ולכך קיבל הערב טובת ההנאה שבהאמנת המלוה אותו, ובקבלת הנאה זו נשתעבד ואינו צריך לקנין.

שהאמינו המלוה ועזב את הלוח אחר ששמע ממנו כן, ובהנאה זו שהסיר מחבירו צער החניקה או בהנאה שהאמינו המלוה ושבק הלוח על ידו, גמר ומשעבד נפשי'.

ועפ"ז יש לומר דבזה גופא איפליגו הבבלי והירושלמי, דשיטת הבבלי היא כפירוש הנמוק"י ורבינו גרשום, דאין מספיק ב"ה היא הנאה דקא מהימן ליי" לשעבד הערב (ורק שמועיל דלא להוי כאסמכתא בעלמא, אחר שישנו להשעבוד ע"י דבר אחר שהוא במקום הקנין), דבהנאה זו לא די להחיל עליו שעבוד (בלא קנין), ומה שבא כאן במקום הקנין להחיל השעבוד הוא במה שהחסיר המלוה ממונו על פיו, וכיון שבחנוק ליתא לסברא זו, הסיקו דלא יועיל שעבודו אם לא ע"י מעשה קנין.

משא"כ הירושלמי אזל בדרך האחרת, דקבלת הנאה זו יפה כחה לבדה לשעבד

